

ВЕЛИКИЙ РОМАН

Моргехай Ріхлер

СТАНОВЛЕННЯ

ДАДДІ

КРАВІЦА

Харків
«ФОЛІО»
2024

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

1

Містер Макферсон мав незвично похмурий настрій, з одного боку, через те, що останні кілька тижнів його дружина сильно хворіла, а також через те, що перед канікулами треба було викладати ще три дні. Він плентався Сент-Домінік-стріт, доки на обрії не з'явилася школа. Оскільки було ще рано і він не хотів заходити в учительську, він зупинився на мить, згори падав сніг. Побачивши цю будівлю вперше двадцять років тому, він заплющив очі і попросив, щоб його робота шкільним учителем була благословенна милосердям і досягненнями. Він мріяв про потужну спадщину свого минулого, своїх колишніх учнів, котрі б стали юристами, лікарями і членами парламенту, котрі збиралися б у його вітальні недільними вечорами, щоб нарікати на програні хокейні матчі двадцятирічної давнини. Втім уже якийсь час містер Макферсон нічого не відчував до цієї будівлі. Він більше не міг ані описати її, ні розповісти, як до неї дістатися, так само він забув, що центральною ідеєю «Оди західного вітру» Шеллі на 89 сторінці підручника «Шляхи до читання» була поетова відданість вільному і природному духові.

Відколи він, цей скутий молодий шотландець із червоним знервованим обличчям, уперше прийшов до школи 1927 року, багато хто з його перших учнів справді зробили собі репутацію в медицині, політиці й бізнесі, але в його будинку не влаштували жодних ностальгічних зустрічей. Утім і сини його перших учнів не відвідували середню школу Флетчерз-Філд. Його перші учні, котрі також були вихідцями з вулиць без гарячої води у квартирах довкола школи, купили власні дуплекси на засаджених деревами вулицях Утремону і пробилися у світі. Того ранку, коли містер Макферсон вагався, стоячи на блискучій білій кризі, у школі вже було троє неєвреїв (точні-

ше англосаксів; бо українці, поляки і югослави зі смішними іменами і власними традиціями не вважалися справжніми неєвреями), а ще через десять років Флетчерз-Філд перестала бути єврейською школою. На той час, однак, більшість єврейських хлопчаків Монреаля, які ходили до середньої школи, перейшли у Флетчерз-Філд, тож почали вивчати історію, яку викладав Джон Александер Макферсон, за підручником «Світовий прогрес» (доповнене видання). І кожен його випускник міг розповісти про нього якийсь жартик.

Найвідоміший колишній учень містера Макферсона, Джеррі Дінглман, диво-хлопчик, полюбляв розповідати про випадок із картками досягнень.

Колись містер Макферсон намагався роздавати картки досягнень своїм учням за такі здобутки, як винятково високі результати іспитів, гарну поведінку чи охайне письмо. Щомісяця він збирав картки і звільняв хлопчиська, який здобував найбільше, від післяобідніх шкільних занять. Але наприкінці третього місяця саме Джеррі Дінглман вибився наперед, заявив, а тоді ще й на прохання показав підозріло велику купу брудних карток із досягненнями. Проте містер Макферсон знав, що він ніколи не давав Дінглману, найбільш неуважному і погано вихованому хлопцю, жодної картки. Під страхом тижневого звільнення від занять, той зізнався, що виграв усі ті картки у вбиральні, граючи з іншими хлопцями у «найближче до стіни». От тоді система й рухнула.

Чимало інших оказій, особливо нещодавніх (і значно перебільшених) стосувалися містера Макферсона і його звички вживати алкоголь. Правду казали, що до 1947 року він заливався алкоголем, але, подекуди, що проблем це не викликало. Він усе ще був значно стрункішим за своїх перших учнів, утім його обличчя здавалося більш уїдливим, а кучеряве волосся вже набралось сивини. Містер Макферсон почав більше горбитися, але, як і першого дня у середній школі Флетчерз-Філд, він і досі незалежно від погоди опускав донизу край свого пошарпаного невеликого сірого капелюха-федори, говорив із вираженням шотландським акцентом і досі не вилупив паском жодного хлопця.

Якщо з роками містер Макферсон якось змінився, то будівля школи була точнісінько такою, як колись.

Середня школа Флетчерз-Філд мала п'ять поверхів, як і будівля «Стайл-Крафт» з одного боку і кам'яниця — з другого. Через дорогу

у «Штайна» було видно пекарів з голим торсом, які працювали з відчиненими дверима навіть узимку, і на шкільних перервах любили підморгувати хлопцям надворі, а ще витирали піт з-під пахв сирым житнім хлібом, а тоді пхали його в пічку. Крім внутрішнього подвір'я з потрісканим асфальтом праворуч від школи, який відокремлював її від кам'яниці, ця споруда мало чим відрізнялася від інших.

Ну і звісно, там були учні.

Цієї миті кілька старших хлопців схилилося до морозного вікна школи. Тепер у найбільшій табличці у крихтному орендованому магазині Фельдера: «Не купуйте в гоя! Фельдер — ваш друг на все життя» не було жодної потреби. Восанне, коли торговець, відважний франко-канадієць, проходив повз зі своїми конем і возом, хлопчак на чолі з Дадді Кравіцом прогнали його з вулиці.

Дадді Кравіц був низеньким вузькогрудим хлопцем років п'ятнадцяти, з худим обличчям. Його чорні очі оточували темні кола, а бліді кістляві щоки вкривали подряпини, бо він уже голівся двічі на день, намагаючись так заохотити до росту бороду. Дадді був президентом класу № 41.

— Агов, угадайте, що! — крикнув Семюель, підбігаючи до хлопців. — Містер Горнер не повернеться. У нього щось типу потрійної пневмонії. Тому в нас буде новий учитель. Прикиньте, це Мак.

— З ним проблем не буде, — сказав Дадді, запалюючи цигарку. — Він ніколи нікого не лупцював. Мак вірить у силу переконання.

Не засміявся тільки Герш.

— Нам пощастило, що нас узяв Мак, — зауважив він, — тому не варто цим користуватися.

Містер Макферсон не хотів переходити вулицю, щоб покарати курців, але хлопці його чітко бачили.

— Шухер! Ховай цигарки. Мак власною персоною.

— Та мені фіолетово.

— Кравіц! Негайно витягни цигарку!

— Мій батько в курсі, що я курю, сер.

— Значить, він не годиться для виховання сина.

— Він мій батько, сер.

— Ти хочеш залишитися у цій школі, Кравіце?

— Так, сер. Але він усе одно мій батько, сер.

— Давай ти припиниш нахабніти. Негайно витягни цигарку з рота.

— Так, сер.

Тільки містер Макферсон повернувся до них спиною, як Дадді почав наспівувати «Проходячи крізь жито»¹. Різко звернувши на хлопчачий бік двору, містер Макферсон подумав, що він уже надто далеко і може вдати, що нічого не почув.

— Тобі щастить, хлопче, — сказав Герш. — Горнер уже б добряче тебе відшмагав.

Містер Макферсон почав підійматися заледенілими бетонними сходами, які вели до школи. Коли він ступив на останню сходинку, серед учнів здійнявся пронизливий вереск. Він відчув сильний удар по потилиці, й сніжок розлетівся на сотні дрібних частинок точнісінько над коміром його пальта. Шматочки снігу почали вимальовувати морозний візерунок на його спині. Містер Макферсон розвернувся в бік учнів, насупивши брови, намагаючись зобразити лють. Але шкільне подвір'я вже наповнилося невинною метушнею. На нього ніхто не дивився. Містер Макферсон утік у темну задушливу шкільну будівлю. Скло в його окулярах у роговій оправі миттєво запітніло. Зірвавши їх із себе, він приготувався весь день бути мерзенним учителем.

Дадді Кравіц вискочив перед гуртом хлопчиськів.

— Ну, як вам кидок? — запитав він.

— Та ти герой. Ти ж не цілився в нього. Ти хотів влучити в мене, — сказав Герш.

— Хай там як, а вийшло віртуозно, — додав Семюель.

Продзвенів дзвоник.

— Нікому не дозволю ображати мого старого, — пригрозив Дадді.

Коли містер Макферсон увійшов у клас № 41, за кілька хвилин він уже не почувався там незнайомцем. Це був його перший досвід як класного керівника, але він і так тричі на тиждень викладав у хлопців історію, тому всіх знав на ім'я і за вчинками. Треба сказати, дехто з них був у класі № 41 довше за інших, частково тому, що тут навчалися два роки: десятий та одинадцятий.

¹ «Проходячи крізь жито» (англ. *Comin' Thro' the Rye*) — вірш, написаний Робертом Бернсом 1782 року. Слова, покладені на мелодію шотландського менестреля «Common' Frae The Town».

У 1947 році беззаперечний рекордсмен з перебування у класі № 41 досі був на місці. Його звали Стенлі Блат, але всі кликали його просто П.Д., бо, проваливши один із сотень усних іспитів, він завоював вічну прихильність у шкільного інспектора, наполягаючи на тому, що П.Д. означає «після Депресії». П.Д, в якого вже росли вуса, вперше потрапив у клас № 41 1942 року і зрозумів, що тут буде не кепсько. Тут він і залишився, втім усе одно відлучався, бо під час війни три роки відслужив у торговому флоті.

Клас № 41 мав репутацію найпроблемнішого в школі. Містер Макферсон знав, що тут були ті, хто вважав його надто м'якою заміною Горнеру. Лише вчора містер Джексон сказав: «Не варто було віддавати Джона на милість Кравіца і компанії. Він нині не у формі, щоб із цим упоратися».

— Він має рацію, Леонарде. Джон жодного разу не вийшов з дому, відколи в січні захворіла Дженні.

— У мене таке відчуття, наче він пів ночі не спить з нею.

— Треба було віддати клас № 41 мені, — сказав містер Колдвелл з апетитом. — Я б вибив повагу у Кравіца.

Хлопці сиділи як миші, коли містер Макферсон увійшов у клас № 41 після першого дзвоника. На дошці хтось намалював крейдою незграбну фігуру худорлявого чоловіка, в якого поцілили сніговою кулькою. Нижче був напис: «Наш Мак». Містер Макферсон намагався здаватися спокійним.

— Хто це зробив? Чия це брудна робота?

Цілком виправдано очікуючи тиші у відповідь, він кинув свій примірник «Світового прогресу» (доповнене видання) на стіл, а сам сів на стілець.

— Ми сидітимемо тут доти, доки боягуз, який це зробив, не зізнається.

Десять хвилин минуло в тиші, поки хтось не захихотів із задніх рядів. Містер Макферсон витягнув журнал відвідувань.

— Герше, витри дошку.

— Але це не я намалював, сер. Щоб мені кризь землю провалитися, це не я.

З низенького косоокого Герша насміхалися у класі. Його згубив бунт проти підвищення цін на шоколадні батончики. На зворотному боці журналу «Телеграм» був зображений Герш, який високо три-

мав плакат із написом: «Геть семицентовий шоколадний батончик», і марно намагався схватися за спинами вищих членів Ліги молодих комуністів.

— Витри дошку, Герше.

Містер Макферсон зачитував імена зі свого журналу і цікавився у кожного хлопця, чи несе той відповідальність за неподобство на дошці. Зрештою він дійшов до прізвища Кравіца і вимовив його з особливою неприязню.

— Присутній, сер.

— Кравіце, ти відповідальний за це?

— За що, сер?

— За малюнок на дошці.

— Частково, сер.

— Що значить частково? Ти або відповідальний, або ні.

— Сер, це...

— Встань, коли зі мною розмовляєш. Що за нахабство!

— Так, сер. Правду кажучи, ми всі за це відповідальні. Але це був жарт, сер.

— Хочеш виставити все так, наче в мене немає почуття гумору?

— Що ж, сер...

— Відповідай на моє запитання.

— Ні, сер.

— Гаразд, тоді хто вигадав цей жартик?

— Кажу ж вам, ми зробили це разом.

— Твоя ідея?

Тиша.

— Сьогодні цей клас не йде на баскетбол, натомість усі ви залишитеся після уроків ще на годину. А ти, Кравіце, залишатимешся ще й завтра і післязавтра.

— Це нечесно, сер.

— Це ти казатимеш мені, що чесно?

— Ні, сер. Але чому я маю відрізнятись від інших?

— Не знаю, Кравіце. Ти мені скажи.

Містер Макферсон злегка посміхнувся. Усі хлопчики засміялися.

— Ох, сер. Добре.

— Робіть, що хочете. Я відмовляюся навчати таких, як ви.

— Щось ще, сер?

— Слухай, Кравіце, ти байстрюк і крутій. Я...

— Ви казали, мій батько не годиться для того, щоб мене виховувати. У мене є свідки. Ви образили мою родину, сер.

— ...Я не збираюся тебе бити, хоч там що. Не дам тобі такого задоволення. Але...

— Думаєте, хтось отримує задоволення від того, що його шмагають? Боже!

— Я знаю, що це ти відповідальний за малюнок на дошці, і ще я думаю, що з твого боку боягузливо це не визнавати.

— А я і є боягуз. Але хто з нас боїться фізичних покарань?

— Я не боюся відшмагати тебе, Кравіце. Але я не прихильник тілесних покарань.

— Точно.

— Сер.

— Точно, сер.

Надворі Дадді ляснув Абрамса по спині.

— Мак пошкодує, що народився на цей світ, — сказав він. — Маю для нього ліки.

Лікування передбачало кілька форм. Із містером Джексоном, який носив слуховий апарат, хлопці на уроці розмовляли все тихіше і тихіше, доки, зрештою, не почали просто ворухити губами, вдаючи, що говорять. Тому містер Джексон викрутив на повну гучність свій слуховий апарат. А тоді тридцять вісім хлопчаків одночасно закричали, від чого містер Джексон вибіг з фізичної лабораторії, прикриваючи вуха руками. Містерові Колдвеллу хлопці помстилися тим, що відправляли до його дверей вантажників, таксі і швидко допомогу. Містерові Фіні також дісталось. Він хапав кожного нового хлопчачка і запитував: «Ти знаєш єврейський національний гімн»?

— Ні, сер.

Тому містер Фіні йшов до дошки і писав: «До банку, до банку».

— Знаєте, як євреї пишуть «С»?

— Ні, сер.

Містер Фіні знову йшов до дошки, писав «С» і креслив ще дві риси. Насправді йому здавалося, він жартує по-дружньому, тому кисла реакція на його жарти спантеличувала. Хлопці поквиталися з містером Фіні, заповнивши купони на книжки, які приходили

у звичайних коричневих обгортках, ім'ям його доньки, і з жорстокою точністю замовили тренажер для бюсту його дружині.

Дадді вдавав, що набирає номер телефону.

— Алло! Привіт, привіт. Мак удома? Гей, Маку? Це Месник. Ага, ні, інший. Твої дні злічені, Маку.

Хлопці розійшлися. Ті, хто після навчання працював, як-от Герш, пішли в один бік, інші, на чолі з Дадді Кравіцом, попленталися в бік Парк-авеню.

Це правда, для незнайомця середнього класу одна вулиця здавалася такою ж убогою, як інша. На кожному розі були крамниця з цигарками, продуктовий магазин і продавець фруктів. Із вулиці всюди виднілися сходи. Закручені, дерев'яні, іржаві й небезпечні. Тут чудово підстрижена трава, там — злісні бур'яни. Безкінечне повторення дорогоцінних облуплених балконів і баків для сміття, які час від часу утворювали проміжки то тут, то там. Але хлопці знали, що кожна вулиця між Домінік-стріт і Парк-авеню мала ледь помітні відмінності в доходах. Там не було двох однакових квартир з холодною водою. Ось будинок, в якому народився легендарний Джеррі Дінгман. Трохи далі жив Бадді Еш, котрий балотувався в депутати муніципалітету на кожних виборах на одномандатній платформі: провінційні патрульні були антисемітами. Не було й двох однакових крамниць. У «Найкращому фрукті» могли обважити, а у «Смайлі» не давали в борг.

Дадді розказав хлопцям про свого брата Бредлі.

— Я отримав від нього листа тільки вчора пообіді, — сказав він. — Коли закінчу навчатися у Флетчерз-Філдді, він хоче, щоб я приїхав до Аризони і допоміг йому на ранчо.

Абрамс і Семюель схилилися від вітру, їхні ніздрі злипалися щоразу, як вони вдихали. Вони обмінялися недовірливими поглядами, але не наважилися посміхнутися. Вони знали про подвиги Бредлі. Він утік до Штатів у п'ятнадцять, збрехав про свій вік, вступив у військово-повітряні сили і потопив у Тихому океані три японські лінкори. Можливо, про його життя колись кіно знімуть. Після війни Бредлі врятував від утоплення вродливу доньку мільйонера з Аризони, одружився з нею і купив ранчо. Знаючи про всі подвиги Бредлі, хлопці підозрювали також, що він може бути несправжнім, але ніхто не наслідкував звинуватити Дадді в брехні. Дадді був трохи кумедним, не більше.

ЗМІСТ

Розділ перший.....	3
Розділ другий.....	96
Розділ третій.....	215
Розділ четвертий.....	282